

Obraz polskiego społeczeństwa w filmach Wojciecha Smarzowskiego.

Studium socjokulturowe

Streszczenie

Wojciech Smarzowski, polski reżyser filmowy, debiutował w 2004 roku i ma w swoim dorobku siedem filmów pełnometrażowych: *Wesele* (2004), *Dom zły* (2009), *Różę* (2011), *Drogówkę* (2013), *Pod mocnym aniołem* (2014), *Wołyń* (2016) oraz *Kler* (2018). Jest uważany za jednego z najważniejszych współczesnych twórców polskiego kina, o czym świadczą między innymi liczne nagrody, jakie zdobywają jego filmy podczas konkursów i przeglądów.

Dotychczas nie została wydana praca ujmująca twórczość Smarzowskiego holistycznie. Nie powstały również teksty, które stanowiłyby kompleksową analizę autorskiej wizji polskiego społeczeństwa, a jedynie publikacje obejmujące jej wąski wycinek. Celem badań w rozprawie jest uzupełnienie owych braków, poprzez:

(1) przedstawienie studium socjokulturowego, a więc badania społeczeństwa w filmach W. Smarzowskiego całościowo, z wykorzystaniem aparatu pojęciowego socjologii (tj. na normy, struktury, zmiany społeczne i relacje) oraz nauk o kulturze (tj. praktyki społeczne, tradycja i sfera aksjonormatywna), następnie wydzielenie elementarnych części składowych społeczeństwa, skatalogowanie ich i odnalezienie powiązań między nimi,

(2) ujęcie prac W. Smarzowskiego jako mediotekstu,

(3) stworzenie monografii obejmującej *stricte* filmy W. Smarzowskiego – opartej na analizie tekstowego obrazu społeczeństwa jako osadzonego w rzeczywistości społeczno–kulturowej, do której filmy bezpośrednio się odnoszą,

(4) zastosowanie analizy mediolingwistycznej, która ujmuje film jako zjawisko medialne i językowe, obejmując również jego dyskursywny charakter,

(5) badanie struktur językowych (głównie wypowiedzi bohaterów) w korelacji z innymi modalnościami filmowymi – dźwiękiem i obrazem.

Film potraktowano zatem jako pewną reprezentację rzeczywistości, która stanowi autorską (artystyczną) wypowiedź reżysera. W. Smarzowski koncentruje się przede wszystkim na obrazie społecznym. Tworzy postaci uniwersalne i jednocześnie pochodzące z różnych środowisk, kreując mikroświat bohaterów (jako przedstawicieli społeczeństwa), oparty na makroświecie rzeczywistym. Postaci stanowią odzwierciedlenie „typowego” przedstawiciela danej grupy, jego problemów, bolączek, zachowań i postaw. Reżyser porusza tematy dla Polaków ważne, aktualne, choć często drażliwe. Obrazuje narodowe stereotypy. Podstawowe pytania badawcze brzmią więc: Jakie jest

polskie społeczeństwo w filmach W. Smarzowskiego? Jakie jego cechy ujawniają się w języku bohaterów? Język uznano bowiem za prymarne źródło wiedzy o świecie (sposobach jego postrzegania), a zarazem za tworzywo społeczeństwa i kultury. To w języku ujawnia się to, co społecznie ważne, a więc językowy obraz świata. A zatem – odczytanie filmu, a właściwie przekazów, jakie kryją w sobie teksty filmowe, ma ukazywać konkretne problemy kultury i społeczeństwa.

Niniejsza dysertacja składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, podsumowania, spisu tabel, grafik, kadrów i obrazów oraz bibliografii i wykazu skrótów zastosowanych w pracy.

Podstawowym przedmiotem badań są społeczeństwo i kultura (studium socjokulturowe). Za punkt wyjścia [rozdział I] przyjęto różne ujęcia społeczeństwa w naukach społecznych i humanistycznych.

Kolejna część rozprawy dotyczy sfery aksjonormatywnej, czyli związanej z wartościami w społeczeństwie [rozdział II]. Rozdział ten zawiera próbę definicji „wartości” oraz klasyfikację norm i wartości jako ram postaw i zachowań społecznych.

Rozdział trzeci obejmuje badania nad stereotypem. Określam w nim podstawowe problemy związane z klasyfikacją stereotypu jako pojęcia interdyscyplinarnego.

Tożsamość stanowi – obok „wartości” i „stereotypu” – trzecią wyróżnioną przeze mnie metakategorię społeczną. Rozważania teoretyczne uwzględniają rys historyczny badań nad tożsamością, aspekt definicyjny, przede wszystkim obejmujący ujęcie tożsamości w koncepcjach psychospołecznych i społeczno–kulturowych [rozdział IV].

W piątej części skoncentrowano się na perspektywie metodologicznej. Zauważono konieczność przyjęcia perspektywy interdyscyplinarnej, umożliwiającej badanie obrazu społeczeństwa (jako studium socjokulturowe), z uwzględnieniem medium, jako formy przekazu (filmu). Przyjęto koncepcję mediolingwistyczną, ujmującą film jako zjawisko medialne i językowe [rozdział V.1].

Część analityczna ma charakter trójdzielny. Pierwszy element dotyczy wartości i postaw w filmach W. Smarzowskiego [rozdział VI]. Drugi obejmuje stereotypy społeczne w filmach W. Smarzowskiego [rozdział VII]. W tej części rozprawy wykorzystano elementy analizy etnolingwistycznej, wypracowanej przez szkołę lubelską i szczegółowo opisanej w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych* [Bartmiński 1996: 9–25]. Odwołano się do trzech kategorii stereotypów, które pokrywają się z listą tych najpopularniejszych w kulturze: do płci, narodowości i etniczności oraz do wykonywanego zawodu. Trzecia część analizy [rozdział VIII] stanowi studium tożsamości. Obejmuje ona dwa filmy W. Smarzowskiego – *Różę* oraz *Wołyń*, w których aspekt tożsamościowy – przez wzgląd na osadzenie akcji w czasach okolicznych – został uwypuklony szczególnie.

Rozprawę zamyka część podsumowująca, w której odniesiono się do typów społeczeństwa obecnych w filmach W. Smarzowskiego. Odwołano się do wartości, stereotypów i tożsamości Polaków w badanym materiale. Wymieniono najważniejsze cechy polskiego społeczeństwa. Skoncentrowano się również na autorskim stylu W. Smarzowskiego, który za pomocą filmowych środków stylistycznych i intertekstualnych odwołań, prezentuje wizję polskiego społeczeństwa.

Patrycja Olejniczek